

Το ενοχικό υπόβαθρο μιας έκτρωσης - Κορναράκης Ίωαννης (Όμότιμος Καθηγητής Ποιμαντικής Ψυχολογίας και Εξομολογητικής Πανεπιστημίου Αθηνών)

[Ορθοδοξία και Ορθοπραξία](#) / [Θεολογία και Ζωή](#) / [Ορθόδοξη πίστη](#)

Κάποιος φίλος, ἄνθρωπος τῆς Εκκλησίας, με παρεκάλεσε, προ αρκετοῦ χρόνου, να ασχοληθῶ με ἓνα περίεργο, ὅπως μου εἶπε, ἀλλά και συγχρόνως τραγικό γεγονός, που συνέβη σ' ἓνα συγγενικό του πρόσωπο. Επρόκειτο για μία κυρία ἐξήντα περίπου ἐτῶν, ἡ οποία εὐρίσκετο σε κατάσταση ἔντονου ἀγχους και πανικού, ἀπό τὴ στιγμή, που κρατώντας στην ἀγκαλιά τῆς τὸ βρέφος τῆς κόρης τῆς, αἰσθάνθηκε τὴν πιεστική ἀνάγκη να πάρῃ τὸ μαχαίρι να τὸ κατακρεοῦρησῃ!

Τὴ στιγμή αὐτῆς τῆς παράλογης παρορμήσεώς τῆς ἦταν μόνη στο σπίτι τῆς. Ἐλειπε ὁ σύζυγος τῆς ἀλλά και οἱ γονεῖς του βρέφους, οἱ οποίοι ἀπουσίαζαν στο ἐξωτερικό για μία εβδομάδα Γι' αὐτὸ ἀλλωστε και εἶχε ἐκείνη τὴν εὐθύνη τῆς φροντίδας του, μέχρι να επιστρέψουν οἱ γονεῖς του στο σπίτι τους.

Ἡ κρισιμότητα τῆς στιγμῆς ἐκείνης, για τὴ ζωή του βρέφους, τὴν υποχρέωσε να

απευθυνθεί στον πλησιέστερο συγγενή της, ο οποίος και μου ζήτησε να με επισκεφθούν το γρηγορότερο, για μία πρώτη διερεύνηση της παράλογης αυτής παρορμήσεως της κ. Κ.

Κατά τη συζήτηση με την κ. Κ. πληροφορήθηκα ότι η ίδια ήταν άτεκνη και επειδή δεν μπόρεσε να αποκτήσει παιδιά η ίδια, υιοθέτησε ένα κορίτσι, που ήταν ακριβώς η μητέρα του σημερινού βρέφους. Η ατεκνία της κ. Κ. σε συνδυασμό με την υιοθέτηση της κόρης της, έστρεψαν αμέσως τη σκέψη μου σε μία παρανοϊκή ζηλοτυπία ως πιθανό αίτιο της φαντασιώσεως μιας παράλογης παρορμήσεως πράξεως σφαγής. Σκέφθηκα ότι, ο,τι εκείνης της έλειπε σε ολόκληρη τη ζωή της και μείωνε τη γυναικεία εικόνα της ενώπιον του εαυτού της, δηλ. η μητρότητα το έβλεπε με έντονη ζηλοτυπία στο πρόσωπο της υιοθετημένης κόρης της, με αποτέλεσμα την ασυνείδητη - φαντασιακή εκκόλαψη της παράλογης παρορμήσεώς της.

Άλλα επειδή κάθε πρώτη σκέψη, σε παρόμοιες περιπτώσεις, δεν μπορεί να απολυτοποιείται αυτοστιγμεί προς εύκολη κατάληξη σ' ένα μόνο συμπέρασμα πιθανώς απατηλό, συνέχισα τη συζήτηση με την κ. Κ. με την προσδοκία κάποιου ερεθίσματος εκ μέρους της, που θα μου έδινε αφορμή για κάποιο πιο πιθανό συμπέρασμα. Έτσι κατά τη συνέχεια της συζητήσεώς μας, αμφισβητώντας, κάποια στιγμή, μέσα μου (δοκιμαστικώς) την ατεκνία της κ. Κ., την ερώτησα, κάπως απότομα

— Έχετε κάνει μήπως παλαιότερα κάποια έκτρωση;

Εξεπλάγην, όταν εκείνη μου είπε εντελώς αυθόρμητα ότι είχε κάνει δύο εκτρώσεις στην ηλικία των δέκα επτά ετών, κατά τη διάρκεια «προγαμιαίων» σχέσεών της με τον νυν σύζυγό της.

Η κ. Κ. μου παρουσιάσθηκε ως άνθρωπος της Εκκλησίας, κατά τον διάλογό μας, γι' αυτό και την ερώτησα

— Έχετε εξομολογηθεί αυτές τις δύο σας πράξεις στον πνευματικό σας; Μου απάντησε τελείως καθησυχασμένη • «μα βέβαια, τώρα μάλιστα υστέρα από τόσα χρόνια και με τη συγχώρηση που πήρα από τον πνευματικό μου, το θέμα των δύο εκτρώσεων έχει ξεχασθεί και δεν με απασχολεί καθόλου».

Το θέμα δύο στυγερών ενσυνείδητων εγκληματικών πράξεων δεν απασχολούσε πλέον καθόλου, υστέρη από τόσα χρόνια την κ. Κ. αλλά απασχολούσε ασφαλώς συνεχώς τον βεβαρημένο ασυνείδητο ψυχισμό της, με το «σύμπλεγμα» μιας απωθημένης, και έτοιμης πάντοτε να εκδικηθεί (1), για την απώθησή της αυτή, ένοχης!

Άργησε βέβαια, στην περίπτωση της κ. Κ. να εκδηλωθεί προς τα έξω η εκδίκηση αυτή, επειδή δεν είχε βρεθεί εκείνη η ίδια η κ. Κ. μέχρι τότε, στο συνδυασμένο δίκτυο εξωγενών και ενδογενών (ομολόγων ψυχοδυναμικώς) ερεθισμάτων, τα οποία θα προκαλούσαν, μ' ένα ψυχαναγκαστικό συμπλεγματικό δυναμισμό, όπως τώρα, την φαντασιακή αναβίωση (2), μιας πράξεως σφαγής!

Άλλα βέβαια, όπως προκύπτει από βασικές αρχές της ψυχολογίας του Jung, το ασυνείδητο ούτε ξεχνά ούτε απατάται. Εμείς μόνο νομίζουμε ότι ξεχνάμε, γι' αυτό και απατώμεθα (3).

—Μα δεν εξάλειψε το αμάρτημα από τον ψυχικό της κόσμο η εξομολόγηση της δεκαεπτάχρονης «σφαγέως» και δεν εξουδετέρωσε έτσι τον ψυχοδυναμισμό της απωθήσεως; θα ερωτούσε κάποιος... απατώμενος!

Δεν γνωρίζουμε φυσικά τι είδους εξομολόγηση έγινε και πως αντιμετώπισε την περίπτωση αυτή ο πνευματικός της κ. Κ. Μπορεί όμως να υπενθυμίσει κανείς στο σημείο τούτο, ότι τα μεγάλα εγκλήματα όπως είναι οι εκτρώσεις, που βιώνονται ως σφαγή στο ίδιο το σώμα του ενεργούντος το έγκλημα αποτελούν υπαρξιακό γεγονός καθολικών διαστάσεων, γι' αυτό και μια ενδεχόμενη, πραγματική θεραπεία θα απαιτούσε ορισμένα μέσα βιωματικής και ψυχικής ασκήσεως, κατά το πνεύμα της ποιμαντικής και μυστηριακής διακονίας της Εκκλησίας, ώστε, ένα τόσο υπαρξιακό τραυματικό γεγονός, να θεραπευθεί (με την οικονομία πάντοτε και δια του ελέους και της αγάπης του Θεού) με μία άλλη ποιότητα παιδαγωγίας καθάρσεως, όχι μόνο μιας απλής (επιπόλαιης;) εξομολογήσεως!

Πάντως στην περίπτωση της κ. Κ., παρά την εξομολόγηση στον πνευματικό της, που την καθυσύχαζε, ως προς τις καταστροφικές συνέπειες των δύο εκτρώσεών της, οι τελευταίες την «εκδικήθηκαν» διττώς. Πρώτα - πρώτα λόγω των δύο αυτών πράξεων σφαγής, εστέρευσε μέσα της η πηγή της μητρότητας οριστικά. Και ύστερα η φαντασίωση μιας επίμονης, ψυχαναγκαστικής πιέσεως, επαναλήψεως της σφαγής αυτής, σ' ένα βρέφος που όντως αγαπούσε και λάτρευε, αναστάτωσε τον ψυχικό της κόσμο, με ισχυρό άγχος και πανικό και την ενέπλεξε σ' ένα εξουθενωτικό νευρωτικά (4) γεγονός.

Δηλαδή σ' ένα υπαρξιακό πρόβλημα μιας αποτυχημένης αξιολογικής (5) επιλογής

(μεταξύ της αξίας μιας ζωής αφ' ενός και αφ' ετέρου μιας απαξιωμένης σκοπιμότητας), με όλες τις συγκρουσιακές και άλλες παθογόνες ψυχοδυναμικές της συνέπειες.

Αναμφίβολα η εκκολαφθείσα φαντασίωση απειλής μίας νέας σφαγής, στην περίπτωση της κ. Κ. (6), δεν αποτελεί μία ψυχική διαταραχή με αρνητικό μόνο χαρακτήρα αλλά και θετικό. Επειδή η φαντασίωση αυτή είναι ένα ισχυρό σήμα κίνδυνου της ισορροπίας του ανθρωπίνου ψυχισμού από την διόγκωση (Inflation) του ασυνειδήτου με ισχυρές πιέσεις απωθουμένων ενοχικών βιωμάτων.

Το ίδιο το ασυνείδητο, με δική του πρωτοβουλία (7), επιδιώκει την αποφόρτισή του, δείχνοντας με τη φαντασίωση αυτή το δρόμο της καθάρσεώς του, μέσω μίας έντονης, όσο και δραματικής, συνειδητοποιήσεως, από το φορέα της απωθήσεως της ενοχικής του ευθύνης για το αίτιο της απωθήσεως αυτής.

Οι σκέψεις αυτές με οδήγησαν στην ανάγκη, σε μία πρώτη εκτίμηση του προβλήματος της κ. Κ., να προτείνω να δεχθεί να επισκεφθεί κάποιο ειδικό από το χώρο της ψυχικής υγείας, για μία βραχεία ψυχοθεραπευτική βοήθεια, επειδή, εξάλλου, το ισχυρό της άγχος και ο καταλυτικός της πανικός, δικαιολογούσαν οπωσδήποτε και μία βραχεία φαρμακευτική αγωγή ηρεμιστικού - κατασταλτικού χαρακτήρα. Άλλα η κ. Κ. αρνήθηκε με απόλυτο τρόπο μία τέτοια υπόδειξη και η συζήτησή μας και η συνεργασία μας σταμάτησε εκεί, επειδή δεν ήθελε να ακούσει τη λέξη ψυχίατρος. Πίστευε (8) με βεβαιότητα ότι δεν χρειαζόταν ψυχιατρική βοήθεια

Ύστερα όμως από την παρέλευση κάποιου χρόνου, εζήτησα από το φίλο μου να με πληροφορήσει τι κάνει η συγγενής του με το πρόβλημά της και πως το αντιμετωπίζει. Εντυπωσιάστηκα και πάλι, όταν μου είπε, ότι, λίγες μέρες μετά τη δική μας συνεργασία, η κ. Κ., ευρισκόμενη με τον σύζυγό της στους διαδρόμους ενός νοσοκομείου προς επίσκεψη κάποιου ασθενούς, βλέποντας κάποια στιγμή μία πινακίδα ενός ιατρικού γραφείου του νοσοκομείου με τη λέξη • ΨΥΧΙΑΤΡΟΣ, ώρμησε μέσα για να παραδοθεί άνευ ορών στη βοήθεια του ψυχιάτρου, λόγω της συνεχιζόμενης αφόρητης ψυχικής της ταλαιπωρίας από το εξουθενωτικό της άγχος και τον αδάμαστο πανικό της.

Από το όντως τραγικό αυτό γεγονός μπορεί κανείς να βγάλει πολλά ίσως συμπεράσματα για την αιτιολογία του και την επιβαλλόμενη θεραπεία του.

Όμως κάτι που είναι ιδιαίτερα σημαντικό, για τη δυνατότητα κάποιας αποτελεσματικής θεραπείας, είναι η διαπίστωση ότι για μια τέτοια θεραπεία, η ποιμαντική πράξη της Εκκλησίας, όπως ασκείται συνήθως, φαίνεται να είναι

εντελώς ανεπαρκής μέχρι ανύπαρκτη.

Κανονικά ένα τέτοιο ανθρώπινο – τραυματικό γεγονός, όπως είναι η έκτρωση, πρέπει να αντιμετωπίζεται κάτω από την ποιμαντική επιστασία και πρόνοια του Ιερέως – ποιμένος, σε συνεργασία με ένα αρμόδιο του χώρου της ψυχικής υγείας. Διότι η ενδεχόμενη προσφυγή του ενδιαφερομένου χριστιανού ανθρώπου, ερήμην του ιερέως πνευματικού του, ακόμα και στον πιο καλοπροαίρετο ψυχίατρο ή ψυχοθεραπευτή, μένει ουσιαστικά αναποτελεσματική, εάν δεν εκτραπή σε λύσεις επιδεινώσεως του προβλήματος (9).

Το τελευταίο σημαίνει ότι για την ποιμαντική προσπάθεια θεραπείας των ψυχικών ή ψυχοπαθολογικών συνεπειών της εκτρώσεως, χρειάζεται η συνεργασία του ποιμαντικού οργάνου της Εκκλησίας με ένα θετικό, απέναντι στο θρησκευτικό γενικά γεγονός, ειδικό του χώρου της ψυχικής υγείας, όταν μάλιστα τα συμπτώματα μιας ψυχικής διαταραχής είναι σε τέτοια ένταση, που το όργανο αυτό της Εκκλησίας δεν θα μπορούσε από μόνο του να τα αντιμετωπίσει κατασταλακτικά για μία ευχερέστερη πνευματική βοήθεια (10).

Εξάλλου η αναγκαιότητα μιας τέτοιας συνεργασίας, σε μία τέτοια περίπτωση, όπως η σχολιαζόμενη, προκύπτει από το γεγονός ότι μία έκτρωση, από τη στιγμή που θα εκτελεσθεί, μεταβάλλεται σε παράγοντα διαταραχής των αξιολογικών – πνευματικών σχέσεων του αυτουργού της εκτρώσεως με το δημιουργό του, εφόσον όχι μόνο αυτός ο ίδιος αλλά και το συλληφθέν και ήδη εκριζωθέν σφαιριστικώς, από τη σωματική μητρική συνάφεια, έμβρυο, ανήκουν στο δημιουργό τους ως προσωπική του ιδιοκτησία (11).

Αυτός άλλωστε είναι ο λόγος, που μια ενδεχόμενη αποκλειστική αντιμετώπιση από μόνο τον ειδικό του χώρου της ψυχικής υγείας, δημιουργεί επιφυλάξεις, σε κάθε συνειδητό χριστιανό, ως προς το αναμενόμενο θεραπευτικό αποτέλεσμα, επειδή ο άνθρωπος αυτός έχει πάντοτε επίγνωση της αδιάλυτης πνευματικής σχέσεώς του με το δημιουργό του αλλά και με το νόμο του, που καθορίζει την αξιολογική ποιότητα της υπαρξιακής του καταξιώσεως.

Ο ειδικός όμως του χώρου της ψυχικής υγείας συνήθως αγνοεί αυτή την εσώτατη σχέση δημιουργού και δημιουργήματος και κυρίως το αξιολογικό – υπαρξιακό νόημά της και γι αυτό δεν μπορεί να αντιληφθεί τις καθολικές διαστάσεις του προσωπικού – ενοχικού του προβληματισμού.

Το υπαρξιακό – αξιολογικό δέσιμο δημιουργού και δημιουργήματος εξεικονίζεται με εξαιρετική σαφήνεια στον ΡΛΗ΄ Ψαλμό και για το λόγο αυτό, ο Ψαλμός αυτός διαφωτίζει καλύτερα το ενοχικό υπόβαθρο μιας σφαιριστικής πράξεως χωρισμού

δημιουργού και δημιουργήματος δια της εκτρώσεως.

Ας δούμε σ' ένα σύντομο διάγραμμα τις διαστάσεις των υποδηλούμενων στον Ψαλμό ευθυνών του ανθρώπου απέναντι στο θεό για την δική του ύπαρξη, αλλά και του σφαγιασθέντος εμβρύου.

Στο πρώτο μέρος του Ψαλμού (στ. 1-5α) εξαιρείται η άμεση και θαυμαστή γνώση εκ μέρους του Θεού, της συνολικής υπάρξεως του ανθρώπου («Ιδού Κύριε, συ έγνωσ πάντα, τα έσχατα και τα αρχαία», επειδή ακριβώς είναι ο δημιουργός του («συ έπλασάς με και έθηκας επ' εμέ την χείρα σου»), ενώ στην αρχή του δευτέρου μέρους (στ. 7-12) βεβαιώνεται, εκ μέρους του ψαλμωδού, η συνεχής και αδιάλειπτη σχέση με το Θεό δημιουργό του («Που πορευθώ από του πνεύματός σου και από του προσώπου σου που φύγω»);).

Η πραγματικότητα της αδιάλειπτης αυτής σχέσεως στηρίζεται στο γεγονός ότι ο Θεός, ως δημιουργός του ανθρώπου, γνωρίζει άμεσα και διαχρονικά όλη την εξελικτική πορεία της σωματικής αναπτύξεώς του από της συλλήψεώς του («συ εκτήσω τους νεφρούς μου, Κύριε, αντελάβου μου εκ γαστρός μητρός μου»).

Τίποτε δεν έμεινε, κατά την πορεία της εξελίξεως αυτής, κρυφό από τα μάτια του Θεού («ουκ εκρύβη το οστούν μου από σου, συ εποίησας εν κρυφή, και υπόστασίς μου εν τοις κατωτάτοις της γης») (12).

Η ανάπτυξη αυτή ενώ ξεκίνησε από μία ακατέργαστη σάρκινη μάζα, κατέληξε στην τέλεια (13) δημιουργία ενός θείου εξεικονίσματος (14), καταγραφομένου ευθύς αμέσως στο βιβλίο του Θεού («το ακατέργαστόν μου είδον οι οφθαλμοί σου, και επί το βιβλίον το σον πάντες γραφήσονται»).

Η απατηλή επομένως εντύπωση της απαλλαγής από την προσωπική προβληματική της εκτρώσεως, με το πέρασμα του χρόνου, δια της λήθης (δηλ. της απωθήσεως), δεν λύνει το ζωτικό - ενοχικό πρόβλημα της αδιάλειπτης σχέσεως του ανθρώπου με την κρίση του θεού. Ο,τι γράφεται στο βιβλίο της ζωής ως «ύπαρξη», δεν ξεγράφεται (15) λόγω της εκτρώσεως, αλλά παραμένει ως ανοιχτό χρέος και οφειλή αποδόσεως... λογαριασμού στον ιδιοκτήτη αυτής της υπάρξεως, εφόσον άλλωστε και κατά τον αγ. Μάξιμο τον Ομολογητή, ο Θεός είναι ο μόνος ακριβής γνώστης, ανά πάσαν στιγμήν, και του αγνώστου (ασυνειδήτου) ψυχισμού του ανθρώπου. «Ο Θεός το αφανές κίνημα της ψυχής, και την άορατον ορμήν, και τον λόγον αυτόν, καθ' ον ώρμηται η ψυχή, και τον του λόγου σκοπόν· τουτέστι, το παντός πράγματος προεπινοούμενον τέλος βλέπων, κρίνει δικαίως τα παρά των ανθρώπων πραττόμενα»! (16)

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Σύμφωνα με τις γενικές αρχές της Ψυχολογίας του Βάθους «παν απωθούμενον προβάλλεται» (προς τα έξω) αλλά και «παν απωθούμενον εκδικείται». Ο ψυχίατρος Igor Caruso σημειώνει σχετικά ότι «το νευρωτικόν σύμπτωμα είναι τιμωρία και υπόμνησης εις μίαν κατάστασιν συγκρούσεως της συνειδήσεως». (Ψυχανάλυσις και σύνθεσις της υπάρξεως. Μετ. Αθ. Καραντώνη. Αθήναι 1953, σ. 106).
2. Η αναβίωση αυτή κατανοείται ως ασυνείδητη παλινδρόμηση (regresion) του συνειδητού εγώ στην εστία του απωθούμενου συμπλέγματος ενοχής.
3. C,Jung. Symbole der Wandlung.1952, σ. 105.
4. Κατά τον ψυχίατρο - ψυχοπαθολόγο J. H. Schultz- «η νεύρωση είναι μια ασθένεια της προσωπικότητας που συγκρούεται με τον εαυτό της».
5. Η νεύρωση βιώνεται πάντοτε ως «αποστασία εκ της ιεραρχίας των αξιών» και μάλιστα ως «λιποταξία εκ της υπερφυσικής Ιεραρχίας των αξιών» (Caruso, ανωτ. σσ. 88 και 78 αντίστοιχα).
6. «Όπου εκδηλούται εν νευρωτικόν σύμπτωμα υπάρχει και μία τάσις προς λύσιν, προς λύτρωσιν», επειδή «η νεύρωσις δεν είναι απλώς μία διαταραχή της ψυχικής ισορροπίας» αλλά επίσης «μία ενεργός προσπάθεια προς αποκατάστασιν καλύτερης ισορροπίας» Caruso, ανωτ. σσ. 106 και 149 αντίστοιχα).
7. Κατά τον Jung· «Το ασυνείδητο δεν δρα μόνο αντανακλαστικά αλλά και αυτοτελώς και αποτελεί δημιουργική δράση». Γι αυτό η «ενστικτώδης αποστολή του ασυνείδητου είναι να οδηγεί το συνειδητό στην ομαλή και απρόσκοπτη ψυχική εξέλιξη»
8. Έχει εντοπισθεί νωρίς η τάση του νευρωτικού ανθρώπου να θεωρεί ότι το πρόβλημά του είναι οργανικό - σωματικό και όχι ψυχικό. Έτσι ενεργείται σωματοποίηση του προβλήματός του, ως ασυνείδητος τρόπος απωθήσεως των πραγματικών αιτίων της καταστάσεώς του.
9. Μία ψυχιατρική η ψυχοθεραπευτική αγωγή «εις τινας περιπτώσεις» «αποικοδόμει» και αποβάλλει δια της αναλύσεως «την υπαρξιακήν σύγκρουσιν μαζί με την θετικήν της πλευράν» (Caruso, ανωτ. σ. 157). Ο ψυχίατρος η ο ψυχοθεραπευτής που δεν μπορεί να αντιληφθή το αξιολογικό πρόβλημα της συγκρούσεως αυτής, ενδέχεται να εκτίμηση εσφαλμένως το νόημά της και να

αναζήτηση θεραπευτικές λύσεις άσχετες με τα πραγματικά της αίτια.

10. Η βιβλιογραφία που αφορά σε μία τέτοια συνεργασία είναι αυτονόητη στην ποιμαντική πρακτική ετερόδοξων περιοχών. Βλπ. ενδεικτικώς Jane R. Rzerka.

11. Κατά τον δγ. Μάξιμο τον Ομολογητή, ο άνθρωπος «έχει το είναι δεδανεισμένον», επομένως η ύπαρξή του ανήκει στον δημιουργό του (PG 90, στ. 893. Πρβλ. και στ. 737).

12. «Εν τοις κατωτάτοις της γης» = «εις το σκότος της μητρικής κοιλίας ως εις τα κατώτατα της γης θαμμένη και αποκεκρυμμένη» (Π. Τρεμπέλα Το Ψαλτήριον μετά συντόμου ερμηνείας. Αθήναι 1955, σ. 579).

13. «Και είδεν ο Θεός τα πάντα όσα εποίησε, και Ιδού καλά λίαν» (Γεν. α' 31).

14. «Και εποίησεν ο Θεός τον άνθρωπον, κατ' εικόνα Θεού εποίησεν αυτόν» (Γεν. 1, 17).

15. Κατά τον αγ. Μάξιμο, ο άνθρωπος «μοίρα και λέγεται και εστι Θεού, δια τον αυτού προόντα εν τω Θεώ λόγον» (PG 90, στ. 1080). Πριν δημιουργηθή ο άνθρωπος, υπήρχε στο νου του Θεού. Επομένως· «εις τούτο ημάς πεποίηκεν ο Θεός, ίνα γενώμεθα θείας κοινωνοί φύσεως, και της αυτού αϊδιότητος μέτοχοι» (PG 90, στ. 1193). Η έκτρωση, ως ματαίωση της πορείας του ανθρώπου να φθάση στη θέωση, διευρύνει, στο μέτρο της ματαιωθείσης αυτής θεώσεως, τις διαστάσεις της προσωπικής ευθύνης του αυτουργού του εγκλήματος αυτού.

16. PG 91, ΣΤ. 713, 715.

Πηγή: agiazoni.gr